

МАЛОМУЖ С. І.,
аспірант кафедри кримінального права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.24 (477)

ВІДМЕЖУВАННЯ МАЛОЗНАЧНОСТІ ДІЯННЯ ВІД ПОДІБНИХ ПОНЯТЬ

У статті досліджуються проблеми відмежування малозначності діяння від суміжних понять. Обґрунтовується, що малозначність діяння не може бути віднесено до обставин, що виключають злочинність діяння та підстав звільнення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: відмежування, відмінність, малозначність діяння, обставини, що виключають злочинність діяння, підстава звільнення від кримінальної відповідальності, незакінчений злочин.

В статье исследуются проблемы отграничения малозначительности деяния от смежных понятий. Обосновывается, что малозначительность деяния не может быть отнесено к обстоятельствам, исключающим преступность деяния и оснований освобождения от уголовной ответственности.

Ключевые слова: отграничение, отличие, малозначительность деяния, обстоятельства, исключающие преступность деяния, основание освобождения от уголовной ответственности, неоконченное преступление.

In the article problems of separating misdemeanor of related concepts. Substantiated that misdemeanor cannot be attributed to circumstances excluding criminality and grounds for exemption from criminal liability.

Key words: separating, difference, misdemeanor, circumstances excluding criminality, grounds for exemption from criminal liability, pending crime.

Вступ. Поняття малозначності діяння та його ознак нерідко висвітлювалось у наукових роботах таких учених, як М.Й. Коржанський, Л.М. Кривоченко, П.С. Матишевський, Н.А. Мірошніченко, А.О. Пінаєв, І.К. Туркевич, М.І. Хавронюк, Н.М. Якименко та інших. Проте, як правило, поняття малозначності діяння розглядалося в межах таких більш концептуальних понять, як кримінальне правопорушення, види кримінальних правопорушень тощо. На перший погляд, лише відмежування малозначності діяння від адміністративних правопорушень може викликати певні проблеми.

Проте проведені нами попередні дослідження малозначності діяння в кримінальному судочинстві свідчать, що в одних випадках судді відносять малозначність діяння до обставин, що виключають злочинність діяння, а в інших – до підстав звільнення від кримінальної відповідальності. У зв'язку із цим окремого дослідження потребує відмінність малозначності діяння від інших суміжних діянь у теорії кримінального права.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити відмінність малозначності діяння за змістом та ознаками від інших суміжних понять, проаналізувати погляди вчених, якими пропонувалися можливі напрямки реформування малозначності діяння.

Результати дослідження. Згідно з ч. 2 ст. 11 КК України малозначність діяння не визнається злочином, а особа за його вчинення не притягується до кримінальної відповідальності [1].

При дослідженні напрямків подальшого реформування положення про малозначність діяння в кримінальному законодавстві науковцями пропонувались різні погляди, на які варто звернути увагу.

В.В. Степанов, досліджуючи поняття малозначності правопорушення, дійшов висновку, що його необхідно відносити до підстав звільнення від кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим вчений запропонував доповнити КК РФ відповідними змінами. Для більш детального аналізу приведемо текст запропонованої вченим ст. 74.1 КК РФ:

«Стаття 74.1. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з малозначністю злочину

1. Особа, що вперше вчинила злочин невеликої тяжкості звільняється від кримінальної відповідальності у випадку недоцільності притягнення її до неї, при умові відшкодування цією особою заподіяної злочином шкоди та вжиття інших необхідних заходів, спрямованих на усунення шкідливих наслідків злочину.

2. При вирішенні питання про доцільність притягнення особи до кримінальної відповідальності мають бути враховані характер та ступінь суспільної небезпеки злочину, характеристики винуватої особи, в тому числі обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання.

3. Не може бути звільнено від кримінальної відповідальності особу, яка протягом попереднього року вчинила злочин та звільнялась від кримінальної відповідальності за вчинення злочину однорідного із вчиненим» [2, с. 151–152].

В КК України не передбачено такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності, як малозначність діяння.

Дослідження нами малозначності діяння в кримінальному законодавстві інших держав свідчить, що малозначність діяння є підставою звільнення від кримінальної відповідальності в КК Данії [3, с. 141–144] та в КК Естонії [4, с. 61–65], проте в кримінальному законодавстві більшості держав постсоціалістичного простору такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності не передбачено.

Ю.В. Баулін визначає звільнення від кримінальної відповідальності, як передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України [5, с. 58]. Проте згідно із ч. 2 ст. 11 КК України малозначність діяння не є злочином, у зв'язку із цим віднесення її до підстав звільнення від кримінальної відповідальності є необґрунтованим.

З приводу місця малозначного діяння в Загальній частині кримінального права висловлювались й інші погляди.

Наприклад, Ч.М. Багіров за результатами дослідження малозначності діяння запропонував виключити його зі статті, в якій надається визначення злочину як такого, що «не додає ніякої позитивної якості у визначенні злочину», є неповним та неточно відображає правову природу категорії малозначності діяння і не визначає його місце в системі інститутів кримінального права.

Поряд із цим Ч.М. Багіров запропонував доповнити КК РФ наступною кримінально-правовою нормою: «Стаття 42-1. Малозначність діяння

1. Не визнається злочином заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом інтересам малозначним діянням.

2. Малозначним визнається формально кримінально протиправне діяння (дія або бездіяльність) особи, що заподіяло незначну шкоду охоронюваним кримінальним законом інтересам, при спрямованості умислу на заподіяння саме такої шкоди».

Вказаною пропозицією Ч.М. Багіров запропонував віднести малозначність діяння до обставин, що виключають злочинність діяння. В КК України малозначність діяння не віднесено до обставин, що виключають злочинність діяння. За результатами дослідження малозначності діяння в кримінальному законодавстві інших держав встановлено, що вказане поняття як обставина, що виключає злочинність діяння, передбачена лише в КК Данії [6, с. 139–140].

М.М.І. Омар до обставин, що виключають злочинність діяння, обґрунтовано відносить лише ті діяння, яким властиві такі ознаки: 1) за своїми зовнішніми ознаками відповідають тим чи іншим злочинам; 2) були правомірними в момент їх вчинення; 3) суспільством і законодавством оцінюються, як корисні чи допустимі.

Якщо переліченим ознакам не відповідають ті чи інші діяння, то їх не можна включати в даний інститут [7, с. 8]. Малозначність діяння не є таким, яке оцінюється, як корисне

та правомірне діяння, у зв'язку із цим, вказане діяння не відповідає ознакам обставин, що виключають злочинність діяння, а його віднесення до вказаного інституту є невиправданим.

Малозначність діяння в теорії та під час правозастосування часто плутають із іншими поняттями, зокрема, із адміністративним правопорушенням.

При відмежуванні малозначного діяння із адміністративним правопорушенням слід звернути увагу на наступне.

Згідно із ч. 2 ст. 9 КУпАП адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [8].

Процесуальним документом, що підтверджує непритягнення особи до кримінальної відповідальності, є постановою про закриття кримінального провадження згідно зі ст. 284 КПК України або винесення судом виправдального вироку. У вказаних правозастосовних актах, як правило, при встановленні факту відсутності складу злочину здійснюється посилення на ч. 2 ст. 11 КК України. У зв'язку із цим можна зробити висновок, що після застосування положення про малозначність діяння особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності у випадку, якщо діяння особи, що вчинила малозначне діяння, містить всі ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого положеннями КУпАП.

При встановленні ознак малозначного діяння інколи виникають труднощі у розмежуванні із незакінченим злочином.

Т.Є. Севастьянова, із посиланням на В. Громова, звертала увагу, що в радянському кримінальному праві, коли відбувалась жвава дискусія щодо обговорення значення та місця положення про малозначність діяння в законодавстві УРСР, у органів суду та слідства існували труднощі у застосуванні положення про малозначність діяння щодо незакінчених злочинів, які посягали на здоров'я та інші об'єкти [9, с. 125].

Досліджені нами раніше матеріали судової практики щодо застосування малозначності діяння у кримінальному судочинстві свідчать, що вказані труднощі у розмежуванні із незакінченим злочином виникають не лише при кваліфікації злочинів проти здоров'я, як зазначали вищевказані вчені, а й при кваліфікації багатьох інших злочинів. У зв'язку із цим слід визначити ознаки, за якими необхідно відмежовувати малозначність діяння від незакінчених злочинів.

До ознак, які відмежовують малозначність діяння від незакінченого злочину, належать: 1) при малозначності діяння вчинок є завершеним актом зовнішньої поведінки, а при незакінченому злочині діяння є незавершеним – об'єктивна сторона злочину не виконана; 2) при малозначності діяння свідомість та воля особи спрямовані на вчинення незначного діяння, а при незакінченому злочині свідомість та воля особи спрямовані на вчинення суспільно небезпечного діяння або заподіяння суспільно небезпечної шкоди; 3) при малозначності діяння воно є завершеним, а при незакінченому злочині діяння є незавершеним, або шкода не заподіяна із причин, що не залежали від суб'єкта злочину.

При співвідношенні тяжкості злочину та малозначного діяння можна визначити такі випадки, коли відсутність шкоди у незакінченому злочині не може розглядатися малозначним діянням:

– тяжкі та особливо тяжкі злочини (проти життя та здоров'я, злочини проти національної безпеки, злочини проти статевої недоторканності та статевої свободи, проти волі людини, злочини проти миру та безпеки людства тощо);

– вченими висловлювались погляди щодо неможливості застосування положення про малозначність діяння у випадку, якщо справа належить до категорії справ приватного обвинувачення [10, с. 30]. Перелік справ приватного обвинувачення визначено ст. 477 КПК України 2012 р., у порівнянні із ст. 27 КПК України 1960 р. їх істотно збільшено;

– на нашу думку, не можуть бути визнані малозначними діяннями незакінчені злочини у випадках, коли стаття Особливої частини КК України безпосередньо передбачає відповідальність за незакінчений злочин при вказаних в ч. 2 ст. 11 КК України ознаках. До вказаних складів злочинів слід відносити більшість формальних складів злочинів, які не створили загрози настання суспільно небезпечних наслідків, проте могли її створити.

Висновки. Вивчення відмінності малозначності діяння від інших подібних понять, а також поглядів інших учених щодо місця малозначного діяння у кримінальному праві свідчить про необґрунтованість віднесення малозначного діяння до обставин, що виключають злочинність діяння, або до підстав звільнення від кримінальної відповідальності.

Віднесення малозначності діяння до обставин, що виключають злочинність діяння, або до підстав звільнення від кримінальної відповідальності призведе до включення вказаного поняття до інститутів кримінального права, для яких це поняття є стороннім, та «розмивання» вказаних інститутів.

Малозначність діяння не виключає можливості визнання його адміністративним правопорушенням та притягнення особи, що його вчинила, до адміністративної відповідальності.

Відмінність досліджуваного поняття від незакінченого злочину полягає у тому, що малозначність діяння є завершеним вчинком, його об'єктивна сторона є виконаною, а у незакінченому злочині об'єктивна сторона є незавершеною, при малозначності діяння свідомість та воля спрямовані на вчинення незначного діяння, а при незакінченому злочині – на вчинення суспільно небезпечного діяння; малозначне діяння є таким у зв'язку із об'єктивно-суб'єктивними властивостями, а незакінчений злочин володіє невеликим ступенем суспільної небезпеки через його незавершеність.

Помилки при застосуванні ч. 2 ст. 11 КК України, які виникають у практиці органів досудового слідства та суду, пов'язані із наявністю певних суперечностей у визначенні малозначності діяння, можливо усунути одним із наступних шляхів:

1) виключити вказане поняття із тексту кримінального законодавства України як зайве, оскільки більшість вчених та практичних працівників ототожнюють малозначність діяння та відсутність складу злочину, що і призводить до неправильного застосування ч. 2 ст. 11 КК України;

2) застосовувати малозначність діяння лише щодо діянь із формальними складами злочинів, якщо вони містять ознаки малозначного діяння. Вказані зміни забезпечать чітке розмежування малозначності діяння та відсутності складу злочину у злочинах із матеріальними складами, для цього пропонується викласти положення ч. 2 ст. 11 КК України у такій редакції:

«Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не є суспільно небезпечним, тобто таким, що не могло завдати шкоди».

Подальшими напрямками вивчення досліджуваного поняття можуть бути порівняння поняття, ознак малозначного діяння в адміністративному праві та кримінальному праві, аналіз значення малозначного діяння в кримінально-процесуальному праві України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: за станом на 01 червня 2015 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – 26. – 131 с.
2. Степанов В.В. Малозначительность правонарушения в российском праве: дис. на соиск. уч. степ. канд. юр. наук. по спец.: 12.00.01. / В.В. Степанов. – Москва, 2009. – 197 с.
3. Маломуж С.И. Малозначительность деяния в уголовном законодательстве европейских государств / С.И. Маломуж // Научно-практическое правовое издание Республики Молдова «Jurnalul juridic national: teorie și practică». – 2015. – № 1. – С. 141–144.
4. Маломуж С.И. Малозначительность деяния в уголовном законодательстве «пост-советских» государств / С.И. Маломуж // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь». – 2015. – № 2. – С. 61–65.
5. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія / Ю.В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.
6. Багиров Ч.М. Малозначительность деяния и ее уголовно-правовое значение: дис. на соиск. уч. степ. канд. юр. наук. по спец.: 12.00.08. / Ч.М. Багиров. – Тюмень, 2005. – 159 с.
7. Омар М.М.І. Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданії: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук по спец.: 12.00.08 / О.М.М. Ісмаїл – К.: 2003. – 20 с.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий Верховною Радою УРСР Законом № 8073-Х від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – № 51. – Ст. 1122.

9. Севастьянова Т.С. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: дис. на здоб. наукового ступеню к. ю. н. за спеціальність: 12.00.08. – Запоріжжя: Запор. держ. унів., 2002. – 211 с.

10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-е вид. перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

МОВЧАН Р. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
(Донецький національний університет)

УДК 343. 3.7

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УЛОЖЕННЯМ ПРО ПОКАРАННЯ КРИМІНАЛЬНІ І ВИПРАВНІ 1845 РОКУ

Стаття присвячена висвітленню регламентації відповідальності за злочини у сфері земельних відносин Уложенням про покарання кримінальні і виправні 1845 р. Послідовно розглядаються всі групи земельних деліктів, кримінальна караність яких встановлювалася нормами Уложення 1845 р., виявляються їхні характерні особливості.

Ключові слова: земельні відносини, земельні ресурси, земля, злочин, кримінальна відповідальність, історія розвитку.

Статья посвящена освещению регламентации ответственности за преступления в сфере земельных отношений Уложением о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. Последовательно рассматриваются все группы земельных деликтов, уголовная наказуемость которых устанавливалась нормами Уложения 1845 г., определяются их характерные особенности.

Ключевые слова: земельные отношения, земельные ресурсы, земля, преступление, уголовная ответственность, история развития.

The article is devoted to coverage of regulation of responsibility for crimes in sphere of land relations under Penal Code penal and correctional 1845. Consistently considered all of land torts, criminal punishment which for determined standards of Code in 1845, and are their characteristics.

Key words: land relations, land resources, land, crime, criminal responsibility, history of development.

Вступ. Комплексне наукове дослідження кримінальної відповідальності за злочини у сфері земельних відносин навряд чи може претендувати на повноту та всебічність, за відсутності аналізу історії її розвитку протягом усіх етапів становлення української держав-

